

Ένας διάλογος με το συλλέκτη της Ρωσικής Πρωτοπορίας

Α. Παγουλάτος: Θα θέλαμε, κύριε Κωστάκη, αν το επιθυμείτε, να μας αναφέρετε τα βιογραφικά σας στοιχεία: ποιοι ήταν οι γονείς σας, πού γεννηθήκατε, πού και πώς ζήσατε τα παιδικά και τα εφηβικά σας χρόνια...

Γ. Κωστάκης: Ο πατέρας μου, Διονύσης Κωστάκης, γεννήθηκε στη Ζάκυνθο, αλλά και η μητέρα μου ήταν κι αυτή Ελληνίδα. Οι γονείς μου έφυγαν από την Ελλάδα κι εγκαταστάθηκαν στη Ρωσία αρκετά χρόνια πριν από την επανάσταση. Εγώ γεννήθηκα στη Μόσχα το 1912.

Α.Π.: Τι δουλειά έκανε ο πατέρας σας;

Γ.Κ.: Ο πατέρας μου δούλευε με τα καπνά. Είχε φυτείες καπνών στην Τασκένδη και μαγαζί στη Μόσχα. Η οικογένειά μου ζούσε πολύ καλά. Ο πατέρας μου, με χρόνια δουλειάς —με το εμπόριο των καπνών— έγινε πλούσιος. Παρ' όλο που στην επανάσταση τα έχασε σχεδόν όλα, έμεινε στη Σοβιετική Ένωση, όπου και πέθανε στα 1931.

Α.Π.: Μπορείτε να μας μιλήσετε για κείνα τα μεταεπαναστατικά χρόνια και να μας πείτε τις αναμνήσεις που έχετε από αυτά τα χρόνια του 1920, που τα ζείτε ως παιδί κι έπειτα ως έφηβος;

Γ.Κ.: Στη Μόσχα όπου ζούσα με την οικογένειά μου, είχαμε ένα μεγάλο σπίτι —με δώδεκα περίπου δωμάτια— με μάγειρο κι άλλο υπηρετικό προσωπικό. Μετά την επανάσταση η ζωή μας έγινε λίγο πιο δύσκολη, γιατί ο πατέρας μου, όπως σας είπα, έχασε τα χρήματά του, αλλά πουλούσαμε τότε κάποια διαμαντικά της μητέρας μου, τότε διάφορα χρυσαφικά και η οικογένειά μας κατάφερε να ζει. Με τη Ν.Ε.Π.—τη Νέα Οικονομική Πολιτική— τα πράγματα άλλαξαν προς το καλύτερο, τα μαγαζιά γέμιζαν με τα απαραίτητα τρόφιμα και προϊόντα. Μετά την περίοδο της Ν.Ε.Π. εξακολουθούσαμε να τα βγάζουμε πέρα. Παρά την πείνα και τις μεγάλες δυσκολίες στην Ουκρανία —στη Μόσχα ήταν διαφορετικά— η ζωή προχώρησε και συνεχίστηκε.

Ο Α. Παγουλάτος είναι ποιητής και δοκιμογράφος. Ο Α. Παγουλάτος πραγματοποίησε το διάλογο αυτό με το μεγάλο συλλέκτη, παράλληλα με μια εκπομπή της τηλεόρασης την άνοιξη του 1989. Το κείμενο δημοσιεύτηκε στα *Νέα της Τέχνης*, τεύχος 3, Δεκέμβριος 1991.

Α.Π.: Πότε αρχίσατε για πρώτη φορά να συλλέγετε έργα τέχνης;

Γ.Κ.: Όταν ήμουν περίπου 19 ετών άρχισα να συλλέγω διάφορες αντίκες, ρωσικά ασημένια αντικείμενα, παλιούς ολλανδικούς και γερμανικούς πίνακες, πορσελάνες και άλλα σπάνια έργα κι αντικείμενα.

Μετά από εννιά, δέκα χρόνια ένοιωσα κουρασμένος και σκεφτόμουν πως, αν συνέχιζα έτσι, θα γινόμουν κάθε χρονιά και πλουσιότερος, αλλά δε θα είχα κάνει κάτι το ιδιαίτερο —όπως το επιθυμούσα— στη ζωή μου. Όλα τα μεγάλα ή και τα μικρά μουσεία στον κόσμο ήταν γεμάτα από έργα κι αντικείμενα σαν αυτά της πρώτης μου συλλογής, και δεν έκανα τίποτα το σπουδαίο συνεχίζοντας σ' αυτή την κατεύθυνση. σκεφτόμουν λοιπόν εκείνη την εποχή ν' αλλάξω κατεύθυνση.

Μια μέρα είδα σ' ένα σπίτι ορισμένα έργα της πρωτοπορίας και μου άρεσαν τόσο πολύ, που ένοιωσα σαν τα προηγούμενα οχτώ, εννιά χρόνια να ζούσα σ' ένα κλειστό δωμάτιο, με κλειστά παράθυρα και κλειστές πόρτες· κι όταν είδα τα πρωτοποριακά εκείνα έργα και τα έβαλα νοερά διπλά στους Ολλανδούς, «άνοιξαν» τα παράθυρα και μπήκε μέσα στο δωμάτιο το φως του ήλιου. Έτσι, πήρα την απόφαση να τελειώνω με την παλιά μου συλλογή, πράγμα που έκανα· και σε διάστημα μικρότερο ίσως από τον ένα χρόνο πούλησα όλα τα έργα που είχα και παρά τις αντιδράσεις ορισμένων φίλων και οικείων μου, που δεν καταλάβαιναν γιατί πουλούσα έργα και αντικείμενα τόσο μεγάλης αξίας, για ν' αγοράζω έργα τόσο φθηνά που δεν έκαναν ποτέ —όπως έλεγαν— πάνω από ένα καπίκι, άρχισα να συλλέγω έργα καλλιτεχνών της ρωσικής πρωτοπορίας.

Μπορώ να πω ότι τα πρώτα χρόνια δεν ήταν εύκολα τα πράγματα, γιατί κανείς σχεδόν δεν καταλάβαινε για ποιο λόγο έκανα αυτή την επιλογή, ούτε πώς μπορούσε το βασικό κριτήριο σ' αυτό που έκανα να είναι η αγάπη μου γι' αυτή την τέχνη. Για 15-20 περίπου χρόνια, μπορώ να πω ότι ήμουν ο μόνος που έψαχνε και συνέλεγε πρωτοποριακά έργα στη Ρωσία και τη Σοβιετική Ένωση, και πολλοί έφερναν να πουλήσουν έργα της πρωτοπορίας «σ' αυτόν τον κουτό Έλληνα, που τ' αγοράζει όλα».

Ύστερα όμως από το 1960, 1962, άρχισαν να έρχονται από το εξωτερικό για να βρουν έργα της πρωτοπορίας διάφοροι διευθυντές μουσείων, που ήξεραν μέχρι εκείνη την εποχή μερικούς μόνο καλλιτέχνες, κυρίως το Σαγκάλ ή τον Καντίνσκι και λιγότερο το Μαλέβιτς ή τον Τάτλιν. Η δική μου άποψη ήταν, από την αρχή κιόλας, ότι κάποτε οι άνθρωποι θα χρειαζόντουσαν τα έργα των ζωγράφων και των καλλιτεχνών της ρωσικής πρωτοπορίας.

Μ' αυτή την αντίληψη και με την αγάπη που είχα γι' αυτά τα έργα προχωρούσα κι έτσι συνέλεξα ένα μεγάλο αριθμό από πίνακες, σχέδια, γλυπτά και κατασκευές της ρωσικής πρωτοπορίας. Η συλλογή μου, πριν να φύγω από τη Σοβιετική Ένωση και ν' αφήσω στη Γκαλερί Τρέτιακοφ τα 80% των έργων, αριθμούσε 5.000 έργα περίπου.

Α.Π.: Ποιους ζωγράφους και καλλιτέχνες της ρωσικής πρωτοπορίας είχατε την ευκαιρία να συναντήσετε και να γνωρίσετε προσωπικά;

Γ.Κ.: Όταν άρχισα να συλλέγω έργα της ρωσικής πρωτοπορίας, οι περισσότεροι από τους ζωγράφους και τους άλλους καλλιτέχνες είχαν πεθάνει. Από αυτούς που ζούσαν, ήρθα σε επαφή και γνώρισα προσωπικά τον Τάτλιν, το Ρόντσενκο, τη Στεπάνοβα, την Ουλνατσόβα, τον Κιουν, τον Κοντρεσόφ και πολλούς άλλους. Μπορώ να πω για κείνη την

εποχή και τη συλλογή μου πως ήμουν σαν ένας ψαράς σε μια βάρκα, μέσα σε μια λίμνη, που ψάρευε κι έπιανε διάφορα ψάρια, άλλα πιο μικρά, άλλα πιο μεγάλα κι οι άλλοι άνθρωποι γύριζαν γύρω γύρω στις ακτές και έλεγαν: «Τι κάνει αυτός ο άνθρωπος; Βλάχας που είναι!»

Έτυχε όμως κι ένα ψάρι έπεσε στην ακτή. Ένας άνθρωπος το πήρε και το δοκίμασε, «δεν είναι άσχημο» είπε, κι αυτό μαθεύτηκε. Άρχισαν τότε κι άλλοι άνθρωποι να θέλουν να ψαρέψουν, όμως η λίμνη δεν είχε πια πολλά ψάρια, πολύ λίγα είχαν απομείνει. Έτσι κάπως έγιναν τα πράγματα. Το 1963, 1964, δυο - τρεις Ρώσοι, που είχαν δει τη συλλογή μου, άρχισαν να συλλέγουν έργα της ρωσικής πρωτοπορίας και δημιούργησαν κι αυτοί όχι μεγάλες, ωστόσο καλές κι αρκετά ενδιαφέρουσες συλλογές.

Α.Π.: *Ανάμεσα στους μεγάλους και σημαντικούς ζωγράφους και εικαστικούς καλλιτέχνες, που έργα τους περιλαμβάνει η συλλογή σας, μήπως υπάρχουν ορισμένοι που τους ξεχωρίζετε και τους προτιμάτε ιδιαίτερα;*

Γ.Κ.: Η συλλογή μου περιλαμβάνει έργα 60 καλλιτεχνών, από τα 300 ή τα 400 περίπου ονόματα, μικρά ή μεγάλα, που ανήκαν στα διάφορα κινήματα και τις τάσεις της ρωσικής πρωτοπορίας. Μου είναι δύσκολο να διαλέξω ανάμεσα σ' αυτά τα έργα και τους καλλιτέχνες, ποια και ποιους αγαπώ περισσότερο. Είναι σαν παιδιά μου, τους αγαπώ όλους.

Θα ήθελα εδώ να σας πω κάτι που έγραψε ο γνωστός τεχνοκριτικός Χίλτον Κράμερ σε πολυσέλιδο άρθρο του στην εφημερίδα *Νιου Γιορκ Τάιμς*, με αφορμή την έκθεση της συλλογής μου στο Μουσείο Γκουγκενχάιμ: δεκαπέντε ή δεκαέξι από τους ζωγράφους της συλλογής μου —γράφει σ' ένα σημείο του άρθρου του— βρίσκονται 40 ή 50 χρόνια μπροστά από την τέχνη της εποχής μας· κι αυτό με τα έργα τους της περιόδου της ρωσικής πρωτοπορίας, έργα δηλαδή που έγιναν ανάμεσα στο 1910 και το 1930. Αυτή την άποψη την είχα εδώ και χρόνια κι εγώ ο ίδιος.

Α.Π.: *Θα θέλατε να μας μιλήσετε πιο γενικά για τα έργα της ρωσικής πρωτοπορίας; Νομίζετε ότι υπάρχουν κάποια κοινά σημεία κι ορισμένες συγγένειες κι αναλογίες ανάμεσα στα διάφορα αυτά δημιουργήματα των πρωτοποριακών ζωγράφων;*

Γ.Κ.: Πιστεύω ότι τα έργα της ρωσικής πρωτοπορίας, είτε πρόκειται για λάδια είτε για ακουαρέλες κ.λπ., όλα σχεδόν παρουσιάζουν αναλογίες στη μορφή, που είναι τις περισσότερες φορές γεωμετρική. Υπάρχουν επίσης αναλογίες στη χρήση των χρωμάτων και στα ίδια τα χρώματα.

Αν όμως τα εξετάσουμε πιο προσεκτικά, θα διαπιστώσουμε πόσο διαφορετικά είναι όλα μεταξύ τους. Ένας ευαίσθητος θεατής με καλό μάτι θα διακρίνει αμέσως τις διαφορές και τις ιδιομορφίες που παρουσιάζουν τα διάφορα έργα κι οι διάφοροι καλλιτέχνες: πολύ λίγες φορές θα αστοχήσει ή θα κάνει λάθος. Κι αυτό αποτελεί ένα αξιοσημείωτο όσο και περίεργο γεγονός.

Ακόμη και για περιπτώσεις όπως αυτές του Κλιουν ή του Κοντρέσοφ, που θεωρούσαν δάσκαλό τους το Μαλέβιτς κι ήταν επηρεασμένοι στα έργα τους από τη ζωγραφική του, μπορούμε να πούμε ότι αυτή η επίδραση διαρκεί στο έργο τους δύο ή τρία χρόνια· μετά τα πράγματα αλλάζουν κι αρχίζει ο καθένας να βρίσκει τον προσωπικό του δρόμο στην τέχνη.

Αυτή την αγωνία, να ψάξει ο καθένας να βρει τι το ιδιαίτερο και το προσωπικό μπορεί να δώσει, νομίζω πως την είχαν όλοι.

Α.Π.: *Πόσα έργα του Καζιμίρ Μαλέβιτς έχετε στη συλλογή σας; Τι θα είχατε να μας πείτε γι' αυτά;*

Γ.Κ.: Πριν φύγω από τη Σοβιετική Ένωση, είχα στη συλλογή μου 20 περίπου έργα του Καζιμίρ Μαλέβιτς, ανάμεσα στα οποία ένα από τα σημαντικότερα έργα του ζωγράφου, το «Πορτραίτο του Ματιούσιν», που το άφησα στη Γκαλερί Τρέτιακοφ μαζί με ορισμένα άλλα έργα του.

Α.Π.: *Στη συλλογή σας υπάρχουν ορισμένα σημαντικά, νομίζω, έργα του Ρότσενκο. Θα θέλατε να μας μιλήσετε λίγο και γι' αυτά;*

Γ.Κ.: Η συλλογή μου περιλαμβάνει 9 έργα του Ρότσενκο, ανάμεσα στα οποία 6 εξαιρετικές πράγματι ελαιογραφίες. Τα έργα αυτά τα πήρα μαζί μου, γιατί οι Ρώσοι θεωρούσαν τότε το Ρότσενκο περισσότερο φωτογράφο παρά ζωγράφο και παρ' όλο ότι τους είχα δώσει μερικά από αυτά τα έργα, προτίμησαν να τα ανταλλάξουν με κάποιους μικρούς πίνακες του Λαριόνοφ και της Γκοντσαρόβα.

Α.Π.: *Έχετε ακόμη στη συλλογή σας αρκετά έργα ορισμένων μεγάλων γυναικών ζωγράφων. Θα θέλατε να αναφερθείτε και σ' αυτά τα έργα;*

Γ.Κ.: Έχω πολλά και σημαντικά έργα της Λιουμπόβ Ποπόβα στη συλλογή μου κι ακόμη 2 ή 3 έργα της Ουλντατσόβα, μερικά έργα της Στεπάνοβα κι ένα πολύ ωραίο έργο της Ροζάνοβα του 1917, με μια πράσινη λουρίδα στη μέση, έργο προδρομικό, που μοιάζει πολύ με τα μεταγενέστερα έργα του Νιούμαν, αλλά και έργα όλων σχεδόν των σπουδαίων γυναικών ζωγράφων.

Α.Π.: *Κατά τη γνώμη σας, που μας ενδιαφέρει πάρα πολύ, πόσα χρόνια μπορούμε να πούμε ότι διάρκεσε η ρωσική —και η σοβιετική— πρωτοπορία, με όλα τα σημαντικά και τα λιγότερο σημαντικά καλλιτεχνικά κινήματα και τις προδρομικές τάσεις της; Σε ποια περίοδο θα τοποθετούσατε αυτό που θα ονομάζαμε «τα χρόνια της μεγάλης ακμής» αυτών των πρωτοποριακών κινήματων;*

Γ.Κ.: Η άποψή μου είναι ότι η ρωσική —και μετά σοβιετική— πρωτοπορία με τα διάφορα κινήματα και τις τάσεις της κράτησε περίπου είκοσι χρόνια: από το 1910 ως το 1930. Τα χρόνια της μεγάλης ακμής αρχίζουν, νομίζω, μερικά χρόνια πριν από την Οχτωβριανή Επανάσταση και συνεχίζονται και μερικά ακόμη χρόνια μετά την επανάσταση.

Α.Π.: *Θα μπορούσατε να μας μιλήσετε λίγο για μερικά από τα πιο σημαντικά κινήματα και τις τάσεις της ρωσικής πρωτοπορίας; Ποια είναι η γνώμη σας πιο ειδικά για το σουπρεματισμό, που πρώτος εγκαινίασε και θεωρητικοποίησε στα βιβλία του ο Καζιμίρ Μαλέβιτς και αποτέλεσε, νομίζω, ένα από τα πιο ριζοσπαστικά και προχωρημένα καλλιτεχνικά κινήματα της ζωγραφικής αφαίρεσης στον αιώνα μας;*

Γ.Κ.: Κατά τη γνώμη μου, ο σουπρεματισμός ήταν ένα πάρα πολύ σημαντικό καλλιτεχνικό κίνημα, που ήρθε πολύ νωρίτερα —40 ή 50 χρόνια πιο νωρίς— απ' ό,τι του άξιζε:

τόσο προδρομικό και σπουδαίο κίνημα είναι, που θα μπορούσε με τα ίδια ακριβώς έργα, τις απόψεις και τη θεωρία του να ήταν πρωτοποριακό κίνημα με εξαιρετικές προοπτικές και επιπτώσεις και στην εποχή μας ακόμη. Γι' αυτό το λόγο, πιστεύω ότι και οι πιο μεγάλοι ζωγράφοι των αρχών του αιώνα μας, αλλά και γενικότερα, βρίσκονται σε πιο χαμηλή θέση από τον Καζιμίρ Μαλέβιτς.

Πολύ δύσκολα μπορεί να καταλάβει κανείς πώς ο μεγάλος αυτός ζωγράφος και θεωρητικός της τέχνης κατόρθωσε να πραγματοποιήσει τόσα πολλά μεγάλα και προδρομικά έργα —αλλά και βιβλία— μέσα στα σχετικά λίγα χρόνια που διάρκεσε η σουπρεματιστική του περίοδος. Τα κορυφαία του έργα τα δημιούργησε, πρέπει να πούμε εδώ, στα χρόνια από το 1915 ως το 1923 περίπου. Θα ήθελα μάλιστα εδώ να σας πω ότι, αν ο Μαλέβιτς το 1923 —όπως και ο Καντίνσκι το 1920— σταματούσε να ζωγραφίζει ή κι ακόμη, όπως μερικοί ποιητές, αυτοκτονούσε —έθετε τέρας στη ζωή του όπως λένε— η ακτινοβολία του έργου του θα ήταν ίσως ακόμη μεγαλύτερη.

Μετά το 1920 ο Καντίνσκι και μετά το 1923 ο Μαλέβιτς δεν παραμένουν με τα έργα τους το ίδιο μεγάλοι ζωγράφοι, όπως τα χρόνια ακμής και κορύφωσης του έργου τους. Σε ό,τι αφορά ιδιαίτερα τον Καζιμίρ Μαλέβιτς, που έτσι κι αλλιώς τον θεωρώ τον πιο μεγάλο ζωγράφο της εποχής μας, πρέπει να σημειώσουμε πως —μετά τη μεγάλη σουπρεματιστική του περίοδο, που ολοκληρώνεται το 1923 περίπου, όπως είπαμε— αρχίζει μια «επιστροφή» του στις προηγούμενες φάσεις του έργου του, π.χ. στην νεοεμπειριστική του περίοδο, έτσι που υπάρχει πρόβλημα χρονολόγησης για μερικά από τα έργα του. Είναι δύσκολο να εξηγήσουμε τους λόγους αυτής της σχετικής πτώσης, που θα συνεχιστεί σχεδόν ως το θάνατό του τα χρόνια του 1930: ίσως οφειλόταν στο ότι κουράστηκε ή στο ότι κάποια πράγματα τον τρώμαζαν. Εμείς πάντως, όταν μιλάμε για τον πολύ μεγάλο ζωγράφο Καζιμίρ Μαλέβιτς, αναφερόμαστε στα χρόνια 1915 ως 1923 περίπου, στη σουπρεματιστική κυρίως περίοδο του έργου του, στη διάρκεια της οποίας μπορούμε να πούμε ότι «έβαλε την υπογραφή» του στη σύγχρονη τέχνη και στην εποχή μας.

Α.Π.: *Πώς βλέπετε την περίπτωση του Τάτλιν;*

Γ.Κ.: Ο Τάτλιν, νομίζω, ανήκει σε άλλη κατηγορία καλλιτεχνών. Θα μπορούσα να πω χαριτολογώντας, αλλά χωρίς ν' απομακρύνομαι ίσως από την αλήθεια, ότι αυτός έγινε μεγάλος —με τα reliefs, τα contre-reliefs και ορισμένα άλλα έργα του— από μεγάλο πείσμα κι ένα είδος κακίας.

Τα πράγματα άρχισαν βασικά σ' ένα ταξίδι του στο Παρίσι, όπου συνάντησε τον Πικάσο και είδε τα έργα του. Στην επιστροφή του στη Ρωσία, όπου ο Καζιμίρ Μαλέβιτς είχε ήδη αναγνωριστεί τουλάχιστον από τους καλλιτεχνικούς κύκλους, θέλησε να συναγωνιστεί ακριβώς τους δύο αυτούς μεγάλους καλλιτέχνες και δημιούργησε έτσι, είναι η αλήθεια, μεγάλα και σημαντικά έργα. Η αντιπαλότητά του με το Μαλέβιτς και τους σουπρεματιστές θα συνεχιστεί και θα ενταθεί και μετά από την επανάσταση: στην κύρια και πιο παραγωγική δηλαδή φάση του κινήματος του κονστρουκτιβισμού, του οποίου ήταν ο βασικός αντιπρόσωπος.

Πολλά χρόνια αργότερα είχα την ευκαιρία να τον γνωρίσω και να τον συναντήσω τρεις φορές. Ήταν ένας άνθρωπος που δε μιλούσε πολύ, κλειστός στον εαυτό του, με πολύ σοβα-

ρό πρόσωπο. Όταν τον ρώτησα μια φορά πού βρίσκονταν ορισμένα σημαντικά έργα του — reliefs και contre-reliefs— δε μου έδωσε μια σαφή και συγκεκριμένη απάντηση. Φαίνεται πως είχε καταστρέψει ή πετάξει αρκετά από αυτά τα έργα.

Μετά από τη βασική και σημαντική του κονστρουκτιβιστική περίοδο, έκανε τα χρόνια του 1920 πολλές εικονογραφήσεις, θεατρικά σκηνικά, μακέτες κ.λπ. Τα χρόνια του 1930 επανέρχεται σε μια ζωγραφική ιδιότυπα αναπαραστατική με πορträίτα, νεκρές φύσεις κ.λπ., ζωγραφισμένα με ανοιχτά χρώματα, έργα που θαυμάζουν πολλοί σύγχρονοι κριτικοί της τέχνης.

Α.Π.: Η συλλογή σας είναι μια από τις πιο μεγάλες και σημαντικές συλλογές έργων της σύγχρονης τέχνης του εικοστού αιώνα. Γνωρίζουμε πως είναι περιζήτητη. Έχει ήδη εκτεθεί σε ορισμένα από τα πιο σημαντικά μουσεία που υπάρχουν στον κόσμο, στη Γερμανία, τη Σουηδία, την Αγγλία και πρόσφατα στον Καναδά. Σας τη γυρεύουν πάρα πολλά άλλα μεγάλα μουσεία, όπως πχ. το Grand Palais, για μια έκθεση στο Παρίσι κ.λπ. Παράλληλα μ' αυτές τις ιστορικής σημασίας εκθέσεις, κυκλοφόρησαν σπουδαία βιβλία πάνω στη συλλογή σας σε διάφορες γλώσσες, γράφτηκαν πάρα πολλά άρθρα, μελέτες και δοκίμια σε εφημερίδες και ειδικευμένα περιοδικά. Θα μπορούσατε να μας κάνετε εδώ ένα σύντομο ιστορικό των εκθέσεων της συλλογής σας και των άλλων καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων που τις συνόδευσαν;

Γ.Κ.: Η πρώτη χρονολογικά έκθεση της συλλογής μου έγινε στο Ντίσελντορφ της Γερμανίας, πριν να φύγω από τη Σοβιετική Ένωση. Μετά ακολούθησε η έκθεση στο Μουσείο γκουγκενχάιμ της Νέας Υόρκης και ύστερα εκθέσεις σ' άλλα είκοσι τουλάχιστον μουσεία στις Ηνωμένες Πολιτείες, την Αγγλία, ξανά στη Γερμανία, στη Σουηδία, στη Φινλανδία, στον Καναδά και αλλού. διαπίστωσα με ιδιαίτερη, πρέπει να πω, ικανοποίηση πως σχεδόν παντού οι εκθέσεις αυτές σημείωσαν εξαιρετική επιτυχία. Η τελευταία μέχρι σήμερα έκθεση της συλλογής μου πραγματοποιήθηκε στον Καναδά. Ήταν κάτι το αξέχαστο. Με κάλεσε ο δήμαρχος του Μόντρεαλ και δυο, τρεις μέρες αργότερα ήμουν ο επίσημος προσκεκλημένος της βουλής που βρίσκεται στην Οτάβα. Παρ' όλες τις τιμές που μου πρόσφεραν παντού, κρατάω από αυτή την πρόσφατη έκθεση της συλλογής μου στον Καναδά τις πιο καλές εντυπώσεις και αναμνήσεις.

Α.Π.: Στην Ελλάδα όμως δεν έχει γίνει τίποτα μέχρι σήμερα. Θα θέλατε να μας μιλήσετε γι' αυτό το ζήτημα;

Γ.Κ.: Πράγματι, στην Ελλάδα, όπως είπατε, δεν έχει γίνει τίποτα. Είναι κρίμα. Μια φορά μου είπαν ότι δεν έχουν χρήματα, την άλλη πάλι κάτι συνέβη και τελικά δεν έγινε τίποτα. Ίσως, αν ήμουν ξένος, κάτι περισσότερο θα έκαναν, αλλά είμαι Έλληνας: στη δική σου πατρίδα συμβαίνει, ξέρετε, να μη σε καταλαβαίνουν κι επομένως να μη σε υπολογίζουν όσο πρέπει.

Α.Π.: Και να ήταν μια οποιαδήποτε μικρή συλλογή... Η συλλογή σας όμως, το τονίζουμε εδώ, θεωρείται μια από τις πιο μεγάλες και σημαντικές συλλογές του αιώνα μας —κι αυτό σε παγκόσμιο επίπεδο— και το μεγάλο αυτό έργο σας αναγνωρίζεται διεθνώς. Απ'

όσο ξέρω, όλα αυτά τα χρόνια, με αφορμή τις εκθέσεις της συλλογής σας, έχουν γραφτεί εκατοντάδες άρθρα, μελέτες και δοκίμια, όπως λέγαμε, στις πιο γνωστές και έγκυρες εφημερίδες και περιοδικά που κυκλοφορούν στον κόσμο. Οι πιο γνωστοί για τις μεγάλες πολιτιστικές τους δραστηριότητες αρχηγοί κρατών σας προσκαλούν επίσημα και σας παρακαλούν να εκθέσετε τη συλλογή σας και στη χώρα τους...

Γ.Κ.: Πραγματικά, έτσι γίνεται, όπως το είπατε. Όλα αυτά τα χρόνια που η συλλογή μου γύριζε στα διάφορα μουσεία του κόσμου, γράφτηκαν τόσα πολλά άρθρα σε εφημερίδες, περιοδικά και δημοσιεύτηκαν τόσα πράγματα σχετικά με αυτή, που εγώ, ως τα σήμερα, δεν έχω καταφέρει ακόμη να ταξινομήσω το μεγάλο αυτό πακέτο από κείμενα, μεγάλα αφιερώματα και μελέτες. Θα πρέπει να έχουν γραφεί πάνω από 2.000 κείμενα και άρθρα στον παγκόσμιο τύπο.

Α.Π.: Θα ήθελα, κύριε Κωστάκη, να σας ευχαριστήσω για τα όσα ενδιαφέροντα και πολύτιμα μας είπατε σε σχέση με τη συλλογή σας και τη ρωσική πρωτοπορία. Μήπως θα επιθυμούσατε να προσθέσετε κάποια πράγματα ακόμη ή ίσως να εκφράσετε μια ευχή για τα εδώ πολιτιστικά πράγματα;

Γ.Κ.: Όπως είπατε κι εσείς προηγουμένως, τα τελευταία πέντε, ίσως και περισσότερα χρόνια, έχω την ικανοποίηση να βλέπω το έργο μου να αναγνωρίζεται διεθνώς. Δε μ' αρέσει να μιλάω γι' αυτό, αλλά συμβαίνει αρχηγοί κρατών να μου απονέμουν τίτλους, μεγάλες Ακαδημίες Τέχνης, όπως αυτή της Στοκχόλμης, να με ανακηρύσσουν επίτιμο μέλος τους, με το αιτιολογικό ότι με τη συλλογή μου κατάφερα και έσωσα μεγάλα έργα της τέχνης του εικοστού αιώνα κ.λπ.

Στην Ελλάδα, παρ' όλο που δε μ' αρέσει να παραπονιέμαι, δεν έχει γίνει, όπως είπαμε και προηγουμένως, τίποτα ως τα σήμερα, κι ούτε βλέπω να γίνεται τίποτα. Φαίνεται —να σας το επαναλάβω— ότι ισχύει το «κανείς προφήτης στον τόπο του».